

Алена Рудэнка / Alena Rudenka

Białoruski Uniwersytet Państwowy (Białoruś)

Belarusian State University (Belarus)

e-mail: alena@rudenka.com

Лацінаграфічныя тэксты на старабеларускай мове

Old Belarusian Texts in Latin Graphics

Teksty w języku starobiałoruskim pisane grafiką łacińską

Пісьмова-літаратурнай і афіцыйнай мовай Вялікага княства Літоўскага ў XIV–XVII стст. была мова, якую ў той час называлі «рускай», ці «простаі мовай», і якая пазней называлася таксама па-рознаму: старабеларуская, стараўкраінская, заходняруская (літаратурна-) пісьмовая мова, рутэнская, паўднёваруская, руская, русінская, славянская мова Вялікага княства Літоўскага і інш. Яна ўяўляла сабой змешаную кніжную мову, якая развілася з мясцовага варыянта агульнаўсходнеславянскай мовы, з паступовым пранікненнем мясцовых рыс (як украінскіх, так і беларускіх) і невялікім уплывам (у параўнанні са старарускай) царкоўнаславянскай мовы. У адрозненне ад гутарковых украінскай і беларускай, пісьмовая мова была ў пэўнай ступені адзіная для ўсіх заходне-рускіх земляў, так што для некаторых тэкстаў нельга сказаць, у якой частцы ВКЛ яны напісаныя. Пісьмовы інтэрдыялект адрозніваўся ад мясцовых гаворак, аднак і ў вуснай гутарковай мове Вялікага княства Літоўскага, і ў пісьмовай (як і ў старарускай (= маскоўска-рускай) мове) былі дыялектныя асаблівасці, у першую чаргу раннебеларускія і раннеўкраінскія, і далей з больш дробным чляннем.

Пра «простую мову» пісаў Б. А. Успенскі:

«проста мова» отнюдь не совпадает с живой диалектной речью, представляя собой до некоторой степени искусственное образование. Само ... выражение *проста мова* восходит к лат. *lingua rustica* ..., иначе говоря, это книжное по своему происхождению выражение. Отличия «простой мовы» от диалектной разговорной речи очень четко осознавались в Юго-Западной Руси (Uspienskij, 1994, s. 66).

Аб лацінаграфічных тэкстах іменна на гэтай мове (часцей будзем называць яе старабеларускай) пойдзе гаворка ў нашым артыкуле. Пісьмовая мова Вялікага

княства Літоўскага неаднародная. Яе характарыстыкі залежаць ад: 1) жанравай прыналежнасці помніка пісьменнасці; 2) рэгіёна ВКЛ; 3) перыяду развіцця ВКЛ.

У пісьмовай мове Вялікага княства Літоўскага можна вылучыць тры стылі: высокі (канфесійная, пераважна перакладная літаратура), сярэдні (летапісы і інш.) і зніжаны (перш за ўсё дзелавае пісьменнасць). Падчас ранняга перыяду існавання княства высокі стыль прадстаўляла царкоўнаславянская мова, якая, набываючы некаторыя ўсходнеславянскія рысы (фанетычныя, граматычныя і лексічныя), набліжалася да мясцовых дыялектаў. Па меры «зніжэння» стылю царкоўнаславянскія элементы ўсё больш замяняліся мясцовымі. У залежнасці ад аб'екта апісання і тыпу твора мова сярэдняга стылю, да якога належалі гістарычны (напрыклад, вайсковыя аповесці), свецка-мастацкі (напрыклад, летапісы), мастацкі і аратарскі, ці публіцыстычны, жанры, змянялася ад амаль чыста царкоўнаславянскай да амаль чыста народнай. Зніжаны стыль можа быць так названы толькі ўмоўна. Як сказана вышэй, гэта пераважна дзелавае пісьменнасць; пазней, у канцы XVII – напачатку XVIII стст., у рамках нізкага стылю пісаліся інтэрмедыі і інтэрлюдзі. У ім праяўляюцца мясцовыя ўкраінскія / беларускія рысы.

В основе «простой мовы» лежит актовый канцелярский язык Юго-Западной Руси, официально признанный в польско-литовском государстве как язык судопроизводства. Этот язык, постепенно теряя функции делового языка, становится литературным языком в широком смысле, т.е. употребляется и вне деловых текстов. Став языком литературы (в том числе и конфессиональной литературы), этот язык подвергся нормированию (главным образом на уровне орфографии и морфологии). Таким образом, «проста мова» представляет собой книжный (литературный) язык, возникший на основе делового государственно-канцелярского языка Юго-Западной Руси. ... Статус государственного языка способствовал кодификации простой мовы. В то время как язык частных и местных актов и грамот в силу своей ограниченности, локальной направленности носит следы местного говора, иногда доходя почти до транскрипции живого произношения и живых форм речи, канцелярский язык тяготеет к стандартизации и кодификации (Uspienskiy, 1994, s. 67–69).

Адным з ранніх лацінаграфічных тэкстаў на старабеларускай мове лічыцца надпіс на зване ў вёсцы Моладава (Іванаўскі раён, Брэсцкая вобласць. Апісанне самога звана і надпісаў на ім прыводзіцца ў энцыклапедыі *Вялікае княства Літоўскае* (гл. электронную версію – <http://vkl.by/articles/2152>, артыкул *Моладаўскі звон*):

«MARCZIN HOFMAN MNIE SLIWAL ROKV 1583 (Марцін Гофман мяне адліў у 1583 годзе).

На таліі вялікі надпіс у чатырох слупках па 13 радкоў:

[1]

NA WIECZNA PAMIEC BLAHOWIERNEHO •,
CHRISTOLVBIWOHO WIELMOZNEHO • PANA • IE •
MCZY PANA WOINY MATFIEWICZA
HRYCZYNA NARECZENNOHO WO S KRE
SZCZENIV BORYSA KASZTALANA MSCISL
AWSKIEHO STAROSTI OSKOHO PERE
LOMSKOHO VBORTSKOHO PODKOMOROHO PINSKO
HO I MALZONKI IE° MSZY BLAHOWIERNEY
PANY BONDANY YANVSZOWNEI LIVBEL
SKIEY NARECZENNEY WO S KRESCZENNIY
MELANIEI POWIELENIEM Y NAKLADOM ICH
MCZY PRZES SINA ICH MCZY PERWORO
DNOHO CWSIAKO BO OTROZA LOZESNA RAZWIERZAIA

[2]

SWIATO • BOHOWI • BLAHOWIERNEHO • Y CHRI
STOLIVBIWOHO • PANA • IEHO • MCZI • PANA •
SIEMIONA • WOINY • STAROSTV • POMORSKOHO
POLONGOWSKOHO • Y GORZDOWSKOHO • TI
WVNA • ZEMLI • ZOMOCKI • VZWENCKOHO •
Y REWIZORA • KROLA • I • M • * TOT • ZWON • IEST •
VLAN • SLAWNIM • MIESCIE • KOWNIE • I NADAN •
DO • CERKWI • BOZY • W YMYENIV • ICH • M • OTCYZSTOM
W MOLODOWIE • NA WIEKI • NIEPORVSZNO •
ZYL • IE° • M • PAN • WOYNA • KASZTALAN • MSTISLAWSKI •
NA TOM SWIETE WIEKU SWOIEHO LET BLIZV •
DEWYETIDESIAT PREBIWAJACZY Z MILA MALZONKA
IE° M • W STANIE • S • MALZONSKOM PANIA • BODANA • W BO

[3]

IAZNI • BOZY • POD • MILOSIERDEM • IE° S
W DOBREI • IEDNOSTAINEI • MCZY • Y • ZHO
DIE • Y W ZAKONIE • STAROZYTNOM • CERKVI •
SOBORV • HRECZESKOHO: Z MOLODOSTI • Y W SR
EDNICH • LETECH • IE° • M • DOBRYM • RYCEREM
BVDVCZY • Y • ZACNICH • VTTIWICH • SLAWNICH •
PRODKOW • ROZAIV • SVOIEHO • NASLADVIVCZY
KROLOM • ICH • M • Y • W • X • L • Y • RECZY • P • DOBRE • SLVZECZY
ZACNYCH • VREDOW • DOSTVPIL • Y SENATOM • WIELKIM • ZACNIM
W RADIE • KROLA • I • M • BYL • NADTHO • Z MILOSIERDZYA BOZE
HO • W BOIAZNI • IE° • S • Z MILA • MALZONKA • IE° • M • DOBRE
VTTIWE • POTOMSTWO • CNOTLIWE • SYNY • Y DOCZKI • SPLO
DIL • Y IM • IAKO • PATRIARCH • IAKOB • SYNOM • SWOYM BLAHOSLAWIL

[4]

WIELIKE POTECHY Y RADOSCI ZO WSICH DIETEK SWOICH CHWALA DAL SYNOM SWOICH NA VTTIWICH ZACNICH VRADIECH V SLAWICV W RADZIE KROLEWSKIM WIDEL Y SYNY SYNOW SWOICH DO CHRZTV S NA RUKACH SWOICH ODDAWAL Y IM BLAHOSLAWIL VCZICIWIE TESZ DOCZKI VCZICIWIE DOBRZE W DOMV SWOIM WYCHOWANE PRYZYWOCE SWOYM WSTANS MALZENSKI ZA DOBRZE VTTIWIE LVDI W DOMY VCZCYWE SZLACHECKIE Z BLAHOSLAWIENSTWEM SWIM OTCOWSKIM WYDAWSZY S POTOMSTWA YCH WNVCZAT SWOICH I PRAWNVKOW SOZDAL Y LETA OD TWORCA HOSPODA BOHA ZYWOTA IE° M ZAMIERONIE W MILOSIERDY BOZIM W DOBRYCH DNECH I POTECHACH SWOICH PROWADZIW SZY KV HOSPODV BOHV OTIEDIE Y DVCHA SWOIEHO W RVCE HOSPODNIE ODDAL A W ZYWOT WIECZNY STOWO SWIETNEHO ZYTIA PRESTAWILSIA IE° M PAN KASZTALAN MSTISLAWSKI W IMIENIV IEHO M OTCZYZNOM PORECZV ROKV BOZEHO 1582 DNIA 15 MIARA.

([1] На вечную памяць дабравернага хрыстальюбівага вяльможнага пана яго міласці пана Войны Мацвеевіча Грычына, названага ў святым хрышчэнні Барысам, каштальна мсціслаўскага, старасты ожскага, пераломскага, убарцкага, падкаморыя пінскага і жонкі яго міласці дабравернай пані Багданы Янушаўны Любельскай, названай у святым хрышчэнні Меланній, загадам і накладам іх міласцей праз сына іх міласцей першароднага (усякія бо отракі, што лона расчыняюць, [2] святыя Богу) дабравернага і хрыстальюбівага пана яго міласці пана Сямёна Войну, старасту паморскага, палангаўскага і горждаўскага, цівуна ўжвенцкага ў зямлі Жамойцкай і рэвізора караля яго міласці гэты звон адліты ў слаўным месце Коўне і даны ў царкву Божую ў маёнтку іх міласцей вотчынным у Молодаве на векі непарушна. Жыў яго міласць пан Война, каштальан мсціслаўскі, на гэтым свеце веку свайго гадоў блізу дзевяноста, будучы з мілай жонкай яго міласці ў стане святым сужэнскім паняй Багданай у боязі [3] Божай пад міласэрнасцю яго святой у добрай аднастайнай міласці і згодзе і ў законе старажытным царквы сабору грэцкага, з маладосці і ў сярэдніх гадах яго міласць добрым рыцарам будучы і зацных, пачцівых, слаўных продкаў родам сваім наследваючы, каралям іх міласцям і вялікім князям літоўскім і Рэчы Паспалітай добра служачы зацных урадаў дасягнуў і сенатарам вялікім, зацным у радзе караля яго міласці быў. Акрамя таго з міласэрнасці Божай у боязі яго святой з мілай жонкай яго міласці добрае, пачцівае патомства цнатлівае, сыны і дочкі парадзіў і іх, як патрыярх Якаў, сыноў сваіх благаславіў [4], вялікія ўцехі і радасці з усіх дзетак сваіх хвала даў сынам сваім на пачцівых, зацных пасадах, у лавіцу ў радзе каралеўскай бачыў, і сыноў сваіх сыноў да хросту святога на руках сваіх аддаваў і іх благаславіў пачціва. Таксама дочкі, пачціва, добра ў доме сваім выхаваныя, пры жыцці сваім у стан святы сужэнскі за добрых, пачцівых людзей, у дамы пачцівыя, шляхецкія з благаслаўненнем сваім бацькоўскім выдаўшы, з патомства іх унучат сваіх і праўнукаў стварыў і ў год ад творцы госпада Бога жыцця яго міласці вызначаны, у міласэрнасці Божай у добрых днях і ўцехах сваіх правадзіўшы, да госпада Бога адышоў і дух свой у рукі гасподні аддаў, а ў жыццё вечнае з гэтага светнага жыцця сышоў яго міласць пан каштальан мсціслаўскі ў маёнтку яго міласці вотчынным Парэччы ў год Божы 1582 дня 15 мая)» (Pazdniakou, 2015).

О Сыроцкомъ недѣли Кляхоту Ксѣји, како Царя Іоанну ту
взынѣти, мѣстоцѣмъ Сусѣмъ пернѣ, на Чождова бо у пернѣ
ны 6^е летъ воеванъ, обещана на Богу, абы на оныхъ Князехъ
сѣдѣ, ту прѣтѣрѣ, у помѣнѣ поста у прѣтѣрѣ вѣнчанѣ, убо у
тѣмъ. Аще мѣмъ Сурѣмъ оны Умыслѣмъ бы: да не от
мѣнѣмъ аба въ Князѣхъ не Снеденѣ вѣдомѣ Князѣмъ. Зри
6^е летъ воеванѣ 6^е летѣмъ на Князѣхъ въ Сурѣмъ въ Суботѣ пер
нѣмъ. Кѣдѣ: поста на Князѣхъ 3^е 3^е

[illegible]

У гэксце ёсць царкоўнаславянiзмы (напр. *KRESZCZENIV*), нягледзячы на тэта гэксст адносяць да старабеларускiх на той падставе, што ў iм ёсць фрыкатыўны [г] (перадаецца на пiсьме як *H*), беларускi канчаток *-OHO* у адрозненне ад польскага *-EHO*, сустракаецца паўнагалоссе (*PERELOMSKOHO*).

Самыя раннiя знойдзеныя лацiнаграфiчныя дакументы розных жанраў разгледжаны на iмi ў папярэднiх артыкулах (гл., напрыклад, Rudenka, 2015b). Iх iснаванне i характэрныя рысы цесна звязаны з моўнай сiтуацыяй у ВКЛ увогуле. Пра моўную сiтуацыю ў Вялiкiм княстве Лiтоўскiм, пра шырокi дыяпазон градацый i пераходных тыпаў памiж польскай i царкоўнаславянскай мовамi i «простай мовай» у яе беларускiм i ўкраiнскiм варыянтах пiсаў М. I. Талстой:

Во второй половине 16 в. и в самом начале 17 в. языковая ситуация в Западной Руси была очень своеобразной. Едва ли можно на территории греко-славянского мира для этого периода, а также последующего и предшествующего обнаружить аналогичное положение, где бы бытующие «типы», «варианты» или, лучше сказать, различные манифестации литературного языка образовывали столь широкий спектр, с многочисленными переходами и оттенками, в котором на одном фланге находился польский язык (тоже славянский!), а на другом древнеславянский в довольно чистом виде (т.е. близкий к языку эпохи второго южнославянского влияния – XIV–XV вв.). Среднее приближительное положение занимал западнорусский литературный язык – «для простых людей языка руського» (см. Несвижский катехизис 1562 г.), в одних случаях более приближающийся к белорусскому народно-разговорному субстрату, в других к украинскому, но в принципе никогда не являющийся фиксацией того или иного белорусского или украинского диалекта, а представляющий собой часто элемент создания своеобразного литературного койнэ, основным носителем и потребителем которого была нарождающаяся городская мелкая и средняя торговая буржуазия, военное сословие, отчасти городское и сельское духовенство и мелкая шляхта... промежуточные звенья спектра оказывались менее нормализованными и представляли собой часто компромиссные опыты литературного языка: древнеславянско-западнорусские, западнорусско-польские, древнеславянско-западнорусско-польские и т. д. (Tolstoj, 1988, s. 61–62).

Як адзначалася вышэй, найбольш шматлiкiя лацiнаграфiчныя гэкссты на старабеларускай мове належаць да дзелавай пiсьменнасцi. Мова i графiка дзелавай пiсьменнасцi ВКЛ – прадмет спецыяльнага даследавання (гл., напрыклад, Rudenka, 2015a). Па словах А. Золтана, якi далучаецца да думкi ранейшых даследчыкаў, „у аснову заходнярускай дзелавай мовы лягла галiцка-валынская гаворка” (Zoltan, 2014, s. 26). Аўтар пiша:

Язык грамот, как известно, лучше других памятников отражает диалектное членение восточнославянской языковой территории, перерастающее, особенно в XIII–XIV вв., в формирование и консолидацию большинства характерных черт трех восточнославянских языков (Zoltan, 2014, s. 26).

Далей, са спасылкай на Станга, ён адзначае:

На працяжэнні XV в. происходит постепенное перемещение диалектной основы языка литовской великокняжеской канцелярии. Если при Ягайло из-за преемственности между польской королевской «русской» канцелярией и литовской великокняжеской в великокняжеских документах преобладают украинские диалектные черты, то при Казимире IV (1440–1492) заметно возрастает число грамот, написанных белорусскими писцами (Stang 1935, 50–51), и в следующий период, в годы правления Александра (1492–1506) и Сигизмунда I (1506–1548), вырабатываются относительно устойчивые нормы делового языка; этот период Станг называет периодом «классической формы литовско-русского языка» (Stang, 1935, s. 52; ср. также Żurawskij, 1978, s. 186–187; Zoltan, 2014, s. 35).

Рысы «рускай» мовы, адрозныя ад царкоўнаславянскіх, праяўляюцца, на думку А. І. Жураўскага, ужо ў Смаленскіх граматах (1229 г.) (Żurawskij, 1993), а поўнасю прадстаўлены ў беларускай грамаце полацкага епіскапа (1300 г.) (Swiażynski, 2001). Гэтыя рысы пералічаны У. В. Анічэнкам (Aniczenka, 1994, s. 90) і пазней падсумаваны У. М. Свяжынскім (Swiażynski, 2001).

Фанетычныя асаблівасці: *e* на месцы *ѣ*; пераход *e* ў *o* пасля шыпячых; пераход суфіксальнага *л* у *в* у формах дзеясловаў прошлага часу мужчынскага роду адзіночнага ліку; замена *в* на *у* перад зычнымі; чаргаванне заднеязычных *г, к, х* са свісцячымі *з, ц, с*; чоканне (змяшэнне *ч* і *ц*) – рыса смаленска-полацкіх гаворак.

Марфалагічныя асаблівасці: ужыванне рэччых і абстрактных, радзей канкрэтных назоўнікаў мужчынскага роду адзіночнага ліку з канчаткам *-у (-ю)*; спалучэнне назоўнікаў мужчынскага роду з лічэбнікамі *два, тры, чатыры* ў форме множнага ліку з канчаткам *-ы (-и)*; формы на *-и* ў назоўніках меснага склону з мягкай асновай; склонавыя формы неасабовых назоўнікаў з каранёвымі галоснымі *ы, и* замест *ѣ*; значнае павелічэнне колькасці слоў – назваў прадметаў хатняга ўжытку, якія і сёння выражаюць спецыфіку беларускай мовы (*жыто, крывда*), спецыфічных беларускіх дзеясловаў (*бороніти, ведати*) (Swiażynski, 2001).

У межах Вялікага княства Літоўскага з найранейшых перыядаў яго існавання вылучаліся ўкраінскія і беларускія дыялекты жывой гутарковай мовы, а таксама старабеларускі і стараўкраінскі варыянты пісьмовай «простай мовы». Адрозненні паміж імі і ў часы Вялікага княства Літоўскага, і пазней абагульненыя ў фундаментальным артыкуле У. М. Свяжынскага *Аб статусе беларускай і ўкраінскай моў у часы Вялікага княства Літоўскага*. Аўтар падсумоўвае ўсе адрозныя беларуска-ўкраінскія моўныя рысы і робіць наступны вывад:

... розныя ўмовы і вынікі фармавання беларускай і ўкраінскай моў дазваляюць сцвярджаць, што пад знешне падобнымі графіка-арфаграфічнымі абалонкамі і пад адной з агульных назваў «руская» ў Вялікім княстве Літоўскім існавалі, у тым ліку і ў якасці афіцыйных, дзве ўсходнеславянскія мовы – беларуская і ўкраінская, знешнім пра-

яўленнем чаго і было існаванне паралельных тэкстаў, напісаных у кожным выпадку адзін – паводле беларускай, другі – паводле ўкраінскай пісьмовых традыцый (Swiażyński, 2003, s. 13).

Відавочна, што ў пісьмовыя тэксты траплялі і рысы драбнейшых дыялектных аб'яднанняў, у прыватнасці асаблівасці розных гавораў беларускай ці ўкраінскай моў. Пра гэта піша даследчык гісторыі ўкраінскай мовы В. Русаніўскі:

У ділову мову проникають локальні назви, пов'язані з діалектними особливостями певних територій: *верховина* 'верхня течія ріки', *грунь* 'пагорок', *дидка* 'мати батька або матері' (Rusaniwskyj, 2001).

Таксама, як і беларуская мова, украінская закладвалася ў дзелавай пісьменнасці, напрыклад у граматах, гл. дзве граматы (заповіти) у складзе Галіцка-Валынскага летапісу (канчатковая рэдакцыя 1292 г.): *Грамота князя Володимира на ім'я брата свого Мстислава і своєї дружини Ольги*, а таксама *Грамота князя Мстислава на ловче від жителів Берестя*.

В. Русаніўскі характарызуе мову грамат наступным чынам:

У мові грамот пануе повноголосся (*берег, болота, веремьнемъ, городъ, володети, стороною – страна[мъ]*), в на початку слова послідовно чергується з у /оу и наоборот (*всякій – усѣи, оудариль – вдариль*), на місці етимологічного ѣ уживається е або и (*всѣмъ – всемъ, всимъ, всѣхъ – всихъ, дѣтем – детемъ – дитемъ, свѣдци – свидци*); етимологічне е передається як и (*ишеть, потрібно*) і т. д. (Rusaniwskyj, 2001).

Царкоўнаславянска-«рускі» і беларуска-ўкраінскі кантынуум ВКЛ у дастатковай ступені даследаваны лінгвістамі. Аднак, градацыя „чыстая» польская мова XVI–XVIII стст. – «пальшчызна крэсова» з элементамі старабеларускай мовы і дыялектаў, распаўсюджаных у той час на тэрыторыі ВКЛ, – паланізаваная старабеларуская мова – старабеларуская мова з украленнямі паланізмаў на розных узроўнях мовы – «чыстая» старабеларуская мова (не закранаючы пытанне пра суадносіны афіцыйнай «рускай мовы» і народна-дыялектнага маўлення)» не разглядалася як навуковая праблема.

Б. А. Успенскі пісаў:

«проста мова» противопоставляется как церковнославянскому языку, так и диалектной украинской или белорусской речи. Однако, в отличие от церковнославянского языка, этот язык обнаруживает несомненный разговорный субстрат, который подвергается искусственному окнижению за счет, во-первых, славянизации и, во-вторых, полонизации. Соответственно могут быть выделены два варианта «простой мовы» – украинский и белорусский: украинский вариант более славянизирован, белорусский в большей степени полонизирован. Границы между «простой мовой» в ее белорусском

варианте и польским языком оказываются при этом весьма нечеткими: в предельном случае тексты на «простой мове» могут приближаться к кириллической транслитерации польского текста (Uspienskiĭ, 1994, s. 68).

Адрозненне польскай і старабеларускай мовы доўга не было навуковай праблемай, паколькі традыцыйна тэксты на гэтых мовах адрозніваліся графічна. В. К. Мароз піша:

Даже механическое переписывание кириллических текстов латинкой нередко подается в историографической литературе как перевод с русского языка на польский (Maroz, 2013, s. 177).

І далей:

Общеизвестно, что в научной практике XIX–XX вв. польский язык в Беларуси отождествлялся с латинским шрифтом, а русский – с кириллицей. Поэтому исследователи, принимая во внимание латинский алфавит многих белорусских источников, иногда склонны традиционно относить их к польскоязычным, без учета того, что в истории белорусской письменности латинка использовалась для передачи как польского, так и белорусского языка (Maroz, 2013, s. 182).

Сказанае, безумоўна, справядлівае і для тэкстаў ранейшых перыядаў існавання беларускай мовы. Пытанне пра суадносіны польскай і старабеларускай мовы ў тэкстах такога кшталту амаль не ставілася. У працах сучасных беларускіх гісторыкаў (якія больш актыўна, чым лінгвісты займаюцца старымі тэкстамі, але гэтыя тэксты цікавыя ім у фактаграфічным, а не ў моўным плане) мова лацінаграфічных тэкстаў вызначаецца на падставе графікі: напісаны лацінкай – значыць польская, напісаны кірыліцай – значыць «руская» (старабеларуская ці стараўкраінская). Ці то ўсе дакументы называюцца беларускімі – па месцы стварэння.

У лінгвістыцы вывучаўся польскі ўплыў на старабеларускую мову, беларусізмы ў польскай мове, мясцовыя варыянты (у нашым выпадку на тэрыторыі ВКЛ) польскай мовы – так званая «пальшчызна крэсова» (гл., напрыклад, Kurzowa, 1993). Аднак, «шырокі спектр варыянтаў», гаворачы словамі М. І. Талстога, паміж беларускай і польскай мовамі не прыцягваў увагі даследчыкаў, і «дыяпазон градацый» паміж польскай і «рускай» мовамі вывучаны і апісаны недастаткова.

Далёка не ўсе з пералічаных вышэй адрозных рыс старабеларускай мовы рэлевантныя для дыферэнцыяцыі яе з польскай. Я. Ф. Карскі адносіць да іх толькі «адсутнасць насаваў *q* і *ę*, *c* замест *ч*, *dz* замест *ж*, паўнагалоссе» (Karskiĭ, 1921, s. 210).

Прыкметы паланізмаў у тэкстах на «рускай» мове названы ў *Гісторыі беларускай літаратурнай мовы*: 1) назальныя галосныя; 2) непаўнагалосныя спа-

лучэнні *po, lo*; 3) спалучэнне *dl* у сярэдзіне слова; 4) спалучэнне *je* напачатку слова; 5) *e* на месцы ўсходнеславянскага *o*; 6) спалучэнні *ap, lo* на месцы ўсходнеславянскага *or, er, ol*; 7) *p* на месцы ўсходнеславянскага *po*; 8) *ц* на месцы ўсходнеславянскага *ч*; 9) спалучэнні *ke, ze*; 10) спецыфічная афіксацыя: прэфікс *зу-*, суфікс *-цизн-а, -ск-о* (Szakun, 2013, s. 90–91). У артыкуле Н. Баршчэўскай, акрамя пазначаных вышэй, згадваюцца таксама 1) *а* на месцы беларускага *е*; 2) спалучэнне *ze*; 3) адсутнасць *л* эпітэтыкум пасля губных зычных; 4) спалучэнне літар *kg* для выбухнога [г] (Barszczeuskaja, 2013, s. 129).

Існуе шэраг прац, прысвечаных прыняццям перадачы старабеларускай мовы сродкамі лацінскай графікі. В. К. Мароз піша:

Фонетическая адаптация латинского письма в польской модификации к белорусскому языку предусматривала следующие подходы: на месте носовых гласных писались сочетания *en, an, on*, звук [p] передавался графемой *r*, в то время как сочетание букв *rz* игнорировалось, написание буквы *g* соответствовало *z*, а буква *h* употреблялась для передачи *z* фрикативного и т.д. Но поскольку единых правил такого письма не существовало, то ... перечисленные особенности проявлялись непоследовательно... Мягкость согласных могла обозначаться буквой *i* в сочетании с последующей гласной *a* (*chotiat, stretylisia, tysiaczy*), в то время как звук [э] после мягкого согласного обозначался только графемой *e*, которая в сознании переписчика, возможно, соотносилась с соответствующей буквой кириллического письма (*sebe, semli, nemcy*). Не обозначалась сочетанием *dż* и мягкая африката [дж'] на конце слова и перед согласным – вместо этого независимо от позиции употреблялась буква *d* (*dedycze, Gidymin, lude*) и инш. (Maroz, 2013, s. 176).

Перадаваліся таксама дзеканне і цеканне (*wysadziwszy, połudzień, iedził, liście*); фанема <ў> абазначалася лацінскім *w* (*Zadunawie, Wzhorie*) (Maroz 2013, s. 119–120).

Характарызуючы беларускую лацінку XVIII ст., Г. К. Ціванова гаворыць пра тое, што ў XVII ст. для лацінаграфічных старабеларускіх тэкстаў былі характэрны наступныя рысы:

... аканье; функцыі букв *i, y, j* яшчэ не ўспелі чётка вызначыцца; фонема <ш> перадавалася буквосоччэннем *sz*, <ч> – *cz*, <шч> – *szcz* або – *scz*. <х> – *ch*, <г> фрикатывны – *h*, аднак непаслядоўна, <г> взрывной – *g*. <Ж> і <з> часта не разлічаюцца і перадаюцца адной буквай *z*, <дж> у напісанні почти всегда не отличается от <дз> – *dz*; мяккасць согласных <ц>, <з>, <с>, <н> перад другімі согласнымі або на канцы слова перадаецца з дапамогай надстроўнага значка, які, аднак, іногды пропускаецца; мяккасць согласных перад гласным абазначаецца буквай *i* (непаслядоўна); <ў> перадавалася буквамі *w* або *u*; мяккія <д> і <т> перадаваліся праз *dz* і *c* (не заўсёды паслядоўна і не ў усіх тэкстах, сустрачаюцца і *d, t*); оглушэнне на канцы слова перадавалася ў адпаведнасці з морфалагічным прынцыпам; глагольная фіналь *-цца* абазначалася непаслядоўна; удліненне согласных пере-

дается на письме (*zuscio*) в 18 в., в отличие от 15–16 вв., где оно почти не передавалось (Tiwanowa, 1989, s. 48–72).

Такім чынам, у перадачы лацінкай уласна беларускіх рыс з XVI па XVIII стст. прасочваюцца пэўныя заканамернасці, хоць лацінаграфічная пісьменнасць прыстасоўвалася да старабеларускай мовы неаднастайна – агульных правіл перадачы «рускай» мовы сродкамі лацінскай (як правіла, у польскай мадыфікацыі) графікі не існавала. У прыватнасці, гэтыя правілы былі розныя для тэкстаў розных жанраў.

Ранняя белорусская латинка была живой письменной системой, допускающей эксперименты в поисках более точной фиксации характерных элементов звукового строя белорусского языка» (Surkowa, 2015, s. 123).

На нашу думку, для перадачы старабеларускіх тэкстаў лацінкай можа быць ужыты тэрмін «алаграфія», уведзены К. Стопкай у адносінах да тэкстаў на польскай мове, запісаных армянскім пісьмом (Stopka, 2013, s. 110): у абодвух выпадках не было цвёрдых правіл. Многія даследчыкі адзначаюць, што падчас перадачы «простай мовы» лацінкай асабліваасці старабеларускай фанетыкі перадаюцца больш паслядоўна, з той прычыны, што ў гэтым выпадку больш паслядоўна рэалізуецца фанетычны прынцып (Klimau, 2013, s. 64; Surkowa, 2015, s. 123). Г. К. Ціванова піша:

Передача белорусской речи новой, непривычной для нее графикой в общем имеет свои положительные стороны, так как здесь с самого начала сознательное применение фонетического принципа орфографии становится объективно необходимым (Tiwanowa, 1989, s. 56).

Аўтарка згадвае блізкую па сэнсу заўвагу акадэміка Я. Ф. Карскага наконт старабеларускіх тэкстаў, запісаных арабскімі літарамі (Karskij, 1921, s. 239–240). Большасць даследчыкаў мяркуюць, што раннія беларускія лацінаграфічныя тэксты былі транслітэраваныя з кірылічных арыгіналаў. Такія транслітэрацыі сапраўды былі шматлікія, да іх можна аднесці, напрыклад, аб’ёмную Хроніку Быхаўца, напісаную беларускай кірыліцай у 1542–1543 гг. і скапіраваную лацінкай у польскім варыянце ў канцы XVII – напачатку XVIII стст. Характэрна, што ў Вялікім княстве Літоўскім былі і зваротныя транслітэрацыі (Bregier, 2009), і транслітэрацыі кірыліцай лацінскіх тэкстаў (Wierchołancewa, 2010; Surkowa, 2015, s. 110–111; Tomelleri, 2011), і транслітэрацыі лацінкай царкоўнаславянскіх тэкстаў (Klimau, 2013, s. 64). Існуе і супрацьлеглая думка: лацінаграфічныя тэксты на старабеларускай мове былі не толькі транслітэраваныя з ранейшых кірылічных тэкстаў, але і арыгінальныя.

Рукописная белорусская латинка применялась в XVII–XVIII вв. как аутентичное гражданское (делопроизводство и бытовая переписка) и церковное письмо (Surkowa, 2015, s. 123).

Раннія старабеларускія лацінаграфічныя тэксты розных жанраў можна і трэба шукаць у выданнях і рукапісных зборніках сярод польскамоўных дакументаў і пасля гэтага праводзіць дэталёвую моўную атрыбуцыю. Ступень «беларускасці» ці «польскасці» такіх тэкстаў можа быць вызначана тым жа спосабам, што і характар мовы твораў Францыска Скарыны (гл. вядомую кнігу: Булыка А. М., Жураўскі А. І., Свяжынскі У. М. *Мова выданняў Францыска Скарыны*. Мн., 1990), г. зн. колькасна, з улікам суадносін старабеларускіх і польскіх рыс. Суадносіны «польскія рысы – беларускія рысы» ў такіх тэкстах – гэта кантынум, і, як правіла, можа быць ацэнена толькі ступень іх наяўнасці ў помніку, але не адназначна кваліфікавана яго мова. Акрамя таго, нельга забывацца на тое, што могуць быць вызначаны колькасныя суадносіны польскіх, старабеларускіх (уласна беларускіх і ўкраінскіх) ці то царкоўнаславянскіх рыс такіх тэкстаў (а гэтыя суадносіны значна адрозніваліся), але без характарыстыкі асобы адрасанта і адпаведнага культурна-гістарычнага кантэксту такая работа становіцца бяссэнсавай, а часта і немагчымай. Тое ж датычыцца і суадносін «старабеларуская – стараўкраінская» і «царкоўнаславянская – старабеларуская» мовы. Пра гэта пісаў М. І. Талстой:

... для официального языка ВКЛ характерны «многоsegmentный языковой спектр и большая свобода нормы, при которой соотношение между различными типами, или, лучше сказать, манифестациями «западнорусского» литературного языка становится весьма скользким (Tolstoj, 1988, s. 63–64).

Зборнікі беларускіх лацінаграфічных дакументаў XVI–XVIII стст. ёсць у фондах гістарычных архіваў, у прыватнасці ў Мінску і Гродна. Нельга не зазначыць, што яны далёка не заўсёды дыферэнцаваныя па мове. У такіх выпадках уяўляецца прыдатным тэрмін «гібрыдны тэкст». В. М. Жываў адзначаў, што:

одно лишь членение на книжный и некнижный языки для описания языковой ситуации средневековой Руси недостаточно, поскольку и книжные, и некнижные тексты оказываются слишком разнородны по своим лингвистическим характеристикам, чтобы их можно было трактовать как противопоставленные друг другу единства (Żywow, 1996, s. 31), –

і прапанаваў вылучаць у межах кніжнай мовы рэгістр стандартных і гібрыдных тэкстаў. Пра гібрыдныя тэксты пісаў і Б. А. Успенскі:

Основная масса оригинальных текстов, созданных на Руси, написана именно на гибридном языке. Такого рода тексты обнаруживают стремление пишущих писать по-церковнославянски, однако это никоим образом не стандартизированный церковнославянский язык (Uspienskij, 1997, s. 126).

Гэты тэрмін – у пашыраным сэнсе – прыдатны да лацінаграфічных помнікаў на старабеларускай мове. Гібрыднасць праяўляецца ў суадносінах: 1) царкоўнаславянскай мовы і «простай мовы», 2) строгай, афіцыйна-дзелавай «простай мовы» і дыялектных рыс, 3) украінскіх і беларускіх дыялектных рыс і, самае галоўнае, 4) «простай мовы» і польскай мовы.

Такія тэксты адлюстроўваюць розных адрасантаў і ў сэнсе валодання лацінскім шрыфтам, і ў сэнсе мэтаў, з якімі ўжываецца лацінка. Валоданне лацінкай падразумявае не толькі веданне шрыфту, але і выбар варыянта: польскага (найчасцей), уласна лацінскага, чэшскага; паняцце пра заканамернасці перадачы фанемнага складу беларускай мовы сродкамі лацінскай графікі, пра ступень аднастайнасці падчас такой перадачы. Мэты таго, хто пісаў, таксама былі розныя: ад прамога перакладу (часцей за ўсё на польскую мову) да стылізацыі «пад польскую» ці свядомага выкарыстання лацінкі, каб зрабіць тэкст больш зразумелым тым жыхарам ВКЛ, якія карысталіся лацінскай графікай. Апошняе было вельмі актуальнае ў шматмоўнай дзяржаве, дзе ўсе ў пэўнай ступені ведалі мову суседзяў і маглі разумець таксама пісьменнае маўленне пры ўмове выкарыстання той жа графікі. Асабліва актуальнай ўніфікацыя графікі стала пасля ўтварэння федэрацыі, дзе афіцыйнымі мовамі суб'ектаў былі блізкія «руская» і польская (як вядома, гэтая блізкасць узмацнялася ў працэсе паланізацыі XVII–XVIII стст.). Часта было дастаткова транслітараваць тэкст, каб ён стаў зразумелы паляку (пры лацінскім запісе) ці русіну (пры кірылічным запісе). Гэты спосаб вельмі актыўна выкарыстоўваўся падчас стварэння ці «перакладу» юрыдычных дакументаў. Нярэдка гэта была свядомая тактыка, абумоўленая як блізкасцю і «зразумеласцю» моў, так і жаданнем максімальна захаваць арыгінал. Той, хто пісаў такія тэксты, хутчэй за ўсё, валодаў абедзвюма мовамі і абедзвюма графікамі і мог выбіраць спосаб пісьменнай фіксацыі ў залежнасці ад мэтаў камунікацыі і камунікантаў.

Тэмай асобнага вялікага даследавання могуць паслужыць гібрыдныя тэксты перасяленцаў з Вялікага княства Літоўскага ў Маскоўскую Русь у XVII стст.: Ігнація Іяўлевіча, Феадосія Васкоўскага, Сімяона Полацкага, гл. (Polakow, 1999, Podtiergiera [w druku]), апошні з якіх пісаў на грэчаскай, лацінскай, царкоўнаславянскай, польскай мовах. Сярод тэкстаў С. Полацкага сустракаюцца і напісаныя на «простай мове» (як кірыліцай, так і лацінкай!), аднак тэксты такога кшталту патрабуюць асобнага шчыльнага вывучэння і атрыбуцыі. Пададзім толькі адну ілюстрацыю – фатакопію, прадстаўленую І. Падцяргерай з канвалюта F.XVII.83, які захоўваецца ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу (гл. Малюнак 1).

Ідэя гібрыднага тэксту як найлепш стасуецца да лацінаграфічных дакументаў на старабеларускай мове. І гэта павышае верагоднасць таго, што сярод тэкстаў такога кшталту (асабліва ў дзелавай пісьменнасці) ёсць не толькі транслітэрацыі, але і тэксты напісаныя лацінкай па-беларуску.

Bibliografia

- Aniczenka, Uładzimir. (1969). *Biellaruska-ukrainskija piśmowa-mounyja suwiazj*. Minsk: Nawuka i technika.
- Barszczeuskaja, Nina. (2013). Etapy razwiccja starabielaruskaj mowy u kantakcie z mowami susiednich narodau. *Acta Albaruthenica*, 13, s. 123–135.
- Bindicz, Tacciana. (2001). Rukapisnaja biellaruskaja łacinka: da pastanouki problemy. *Biellaruski archijehraficzny sztohodnik*, 2, s. 187–193.
- Brehier, Hierman. (2009). Redki uzor transliteracyi kirylicaj polskamounaha dakumenta kanca XVI st. u Wialikim Kniastwie Litouskim. W: *Silva rerum nova. Sztudy u honar 70–hoddzia Hieorhija Jakaulewicz Halenczanki* (s. 53–54). Wilnia-Minsk.
- Iwanow, Wiaczesław. (2003). Sławianskije dialiekty w sootnoszenii s drugimi jazykami WKL. W: *Sławianskoje jazykoznanije. XIII mieždunarodnyj sjezd sławistow. Lubljana. Doklady rossijskoj dielegacyi. Moskwa*. Pobrano z: <http://kogni.narod.ru/gediminas.htm> (dostęp: 28.06.2013).
- Karskij, Jewfimij. (1921). *Biellorusy. III. Oczerki słowiesnosti biellorusskogo plemieni. 2. Staraja zapodnorusskaja piśmiennost'*. Pietrograd: 12–ja Gosudarstwiennaja Tipografija.
- Klimau, Ihar. (2013). „Funkcyjanawannie i uzajemadziejannie roznych sławianskich mou i litaratur u Wialikim kniastwie Litouskim”. *Mowaznaustwa. Litaraturaznaustwa. Falklarystyka. XV Mižnarodny zjezd sławistau (Minsk, Bielaruś, 20–27 žniunia 2013)*. Minsk: Bielaruskaja nawuka.
- Kożynowa, Ała, Surkowa, Jelen. (2013). Lingwistyczeskaja riefleksija w ranniem wostocznom pierewodie knigi Daniila iz Wilenskogo Wietchozawietnogo swoda (F 19–262). W: *Lingwistyczeskaja epistomologija: istorija i sowriemiennost'*. *XV Mieždunarodnyj sjezd sławistow* (s. 64–94). Minsk: PrintŁajn.
- Kurzowa, Zofia. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich: XVI–XX wiek*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Maroz, Walancina. (2009). Łacinskaje piśmo u historyi Bielarusi (na materialie lietapisau). *Wiesci NAN Bielarusi. Sieryja humanitarnych nawuk*, 1, s. 118–122.
- Maroz, Waljancina. (2013). *Mowa biellaruskich letapisau u kanteckscie farmirawannia biellaruskaj litaraturnaj mowy staražytnaha pieryjadu. Dysiertacyja na atrymannie wuczonaj stupieni doktora filalahicznych nawuk*. Minsk: maszynapis.
- Pazdniakou, Waleryj. (2015). Moładauski zwon. W: *Wialikaje kniastwa Litouskaje: Encykłapiedycja. T. 2*. Minsk: Bielaruskaja Encykłapiedycja imia Piatrusia Brouki. Pobrano z: <http://vkl.by/articles/2152> (dostęp: 16.10.2016).

- Podtiergiera, Irina. (w druku). *O czom molczat rukopisi? Paleograficzeskije i kodikologiczeskije dannyje kak klucz k jazyku i istorii*.
- Polakow, Fiodor. (1999). Ijerarchija jazykow i pamiat' kultury: polskije i nieolatinskije elementy w poetikie Simieona Połockogo. W: *Traduzione e rielaborazione nelle letterature di Polonia Ucraina e Russia XVI–XVIII secolo*. Edizioni dell'Orso.
- Rudenko, Jelena. (2015a). Łatinograficzeskaja dielowaja piśmiennost' na starobieloruskom jazykie. W: *Materyjały XI Miżnarodnych knihaznaucznych czytanniaŭ «Kniŭnaja kultura Bielarusi XI – paczatku XX st.»* (s. 154–160). Minsk: Nacyonalnaja biblioteka RB.
- Rudenko, Jelena. (2015b). Rannije bieloruskije łatinograficznyje teksty kak pokazatel kontaktnej jazykowej zony. W: *Jazykowej kontakt* (s. 140–149). Minsk: RIWSz.
- Rusaniwskij, Witalij. (2001). *Istorija ukrainskoj literaturnoj mowy*. Kyiw. Pobrano z: <http://lito-pys.org.ua/rusaniv/> (dostęp: 28.06.2013).
- Stang, Christian. (1935). *Die westrussische Kanzleisprache des Großfürstentums Litauen*. Oslo: I Kommissjon hos Jacob Dybwad.
- Stopka, Krzysztof. (2013). *Języki oswajane pismem. Alografia kipczacko-ormiańska i polsko-ormiańska w kulturze dawnej Polski*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Surkowa, Jelena. (2015). Azbuka i / ili Abeceda: ob istorii Graficznych sistem w Bielarusi. W: *Slavic Alphabets in Contact* (p. 95–130). Bamberg: University of Bamberg Press.
- Szakun, Leu. (1984). *Historyja bielaruskaj litaraturnaj mowy*. Minsk: Uniwersiteckaje.
- Świażyński, Uładzimir. (2001). Problema identyfikacyi aficyjnaj mowy Wialikaha kniastwa Litouskaha, METRICIANA: Dasledawanni i materyjały Mietryki Wialikaha kniastwa Litouskaha I, tom 1 (3): ATHENAEUM: Commentarii Historiae et Culturae. Pobrano z: <http://kamunikat.fontel.net/www/knizki/historia/metriciana/01/04.htm> (dostęp: 01.07.2014).
- Świażyński, Uładzimir. (2003). Ab statusie bielaruskaj i ukrainskaj mou u czasy Wialikaha kniastwa Litouskaha. METRICIANA: Dasledawanni i materyjały Mietryki Wialikaha kniastwa Litouskaha VIII, tom II: ATHENAEUM: Commentarii Historiae et Culturae, s. 132–163. Pobrano z: <http://kamunikat.fontel.net/www/knizki/historia/metriciana/01/04.htm> (dostęp: 01.07.2014).
- Tiwanowa, Galina. (1989). *Osobiennosti jazyka bieloruskoj piśmiennosti XVIII w. Awtoriefterat dissertacyi kandidata filologicznych nauk*. Minsk: maszynopis.
- Tołstoj, Nikita. (1988). *Istorija i struktura slawianskich litieraturnych jazykow*. Moskwa: Nauka.
- Tomelleri, Vittorio. (2015). „Die kyrillische Schrift als Symbol kultureller Zugehörigkeit und Orientierung”. *Slavic Alphabets in Contact*. Bamberg: University of Bamberg Press.
- Tomielleri, Vittorio. (2011). Łatinskaja tradicija u wostocznych sławian (niekotoryje zamietki). W: *Antycznaja kultura i slawianskij mir* (s. 214–221). Minsk: RIWSz.
- Uspienskij, Boris. (1977). Istorija russkogo literaturnogo jazyka kak mieżsławianskaja dyscyplina. W: *Izbrannye trudy. Tom III: Obszczeje i slawianskoje jazykoznanije* (s. 121–142). Moskwa: Szkoła „Jazyki russkoj kultury”.
- Uspienskij, Boris. (1994). *Kratkij oczerk istorii russkogo literaturnogo jazyka (XI–XIX ww.)*. Moskwa: Gnozis.

- Wiercholancewa, Julija. (2010). Kirilliczeskaja zapiś łatynskich molitw i otrywka czina miessy iz rukopisi Sinodalnogo sobranija GIM № 558. *Driewniaja Ruś i woprosy miedijewistiki*, 2 (40), s. 74–90.
- Zołtan, Andrasz. (2014). *Interslavica. Issliedowanija po miežslawianskim językowym i kulturnym kontaktam*. Moskwa: Indrik.
- Žiwow, Wiktor. (1996). *Jazyk i kultura w Rossii XVIII wieku*. Moskwa: Szkoła „Jazyki russkoj kultury”.
- Žurauski, Arkadź. (1967). *Historyja bielaruskaj litaraturnaj mowy*. T. 1. Minsk: Nawuka i technika.
- Žurauski, Arkadź. (1993). „*Bielaruskaja mowa*”. *Encykłapiedyja historyi Bielarusi*. T. 1. Minsk: Bielaruskaja Encykłapiedyja imia Piatusia Brouki.
- Žurawskij, Arkadij. (1978). Dielowaja piśmiennost w sistiemie starobielorusskogo literaturnogo języka. W: *Wostocznoślawianskoje i obszczaje jazykoznanije* (s. 185–191). Moskwa: Nauka.
- Малюнак І. Старонка са спісу F.XVII.83 Расійскай нацыянальнай бібліятэкі ў Санкт-Пецярбургу

Summary

„Prosta mova” was an official East Slavic language of the Grand Duchy of Lithuania. Texts in „prosta mova” were written in different graphics systems: Cyrillic, Latin and even Arabic letters. The article is devoted to the earliest texts in „prosta mova” written by Latin alphabet. Reasons for such texts, their characteristics and specific features are analysed. The author considers such texts hybrid ones, and proves that they were not only transliterated, but original ones, too.

Key words: The Grand Duchy of Lithuania, Belarusian Latin alphabet, the East Slavic languages, «prosta mova», graphic system, hybrid texts

Streszczenie

„Prosta mova” pełniła funkcję języka urzędowego w Wielkim Księstwie Litewskim. Teksty w „prostej mowie” zapisywano z wykorzystaniem różnych systemów graficznych: cyrylicy, łacinki, a nawet pisma arabskiego. Artykuł poświęcono najwcześniejszym tekstom napisanym „prostą mową” alfabetem łacińskim. Przedmiotem analizy są osobliwości graficzne tych tekstów. Autor uważa, że tego rodzaju teksty hybrydalne nie powstały wyłącznie w rezultacie zabiegu transliteracji. Noszą one bardzo wyraźne znamiona oryginalności.

Słowa kluczowe: Wielkie Księstwo Litewskie, białoruski alfabet łaciński, języki wschodniosłowiańskie, „prosta mova”, systemy graficzne, teksty hybrydalne

Рэзюме

„Простая мова” была ўсходнеславянскай афіцыйнай мовай ВКЛ. Тэксты на „простай мове” запісваліся пры дапамозе розных графічных сістэм: кірыліцай, лацінкай і нават арабскім пісьмом. Артыкул прысвечаны тэкстам, напісаным на „простай мове” лацінскім алфавітам. Аналізуюцца асаблівасці характарыстычных рысаў падобных тэкстаў. Аўтар лічыць, што такія гібрыдныя тэксты з’явіліся не толькі як вынік транслітэрацыі паколькі іх характэрызуюць арыгінальныя асаблівасці.

Ключавыя словы: Вялікае княства Літоўскае, беларускі лацінскі алфавіт, усходнеславянскія мовы, „prostaja mowa”, графічныя сістэмы, гібрыдныя тэксты